

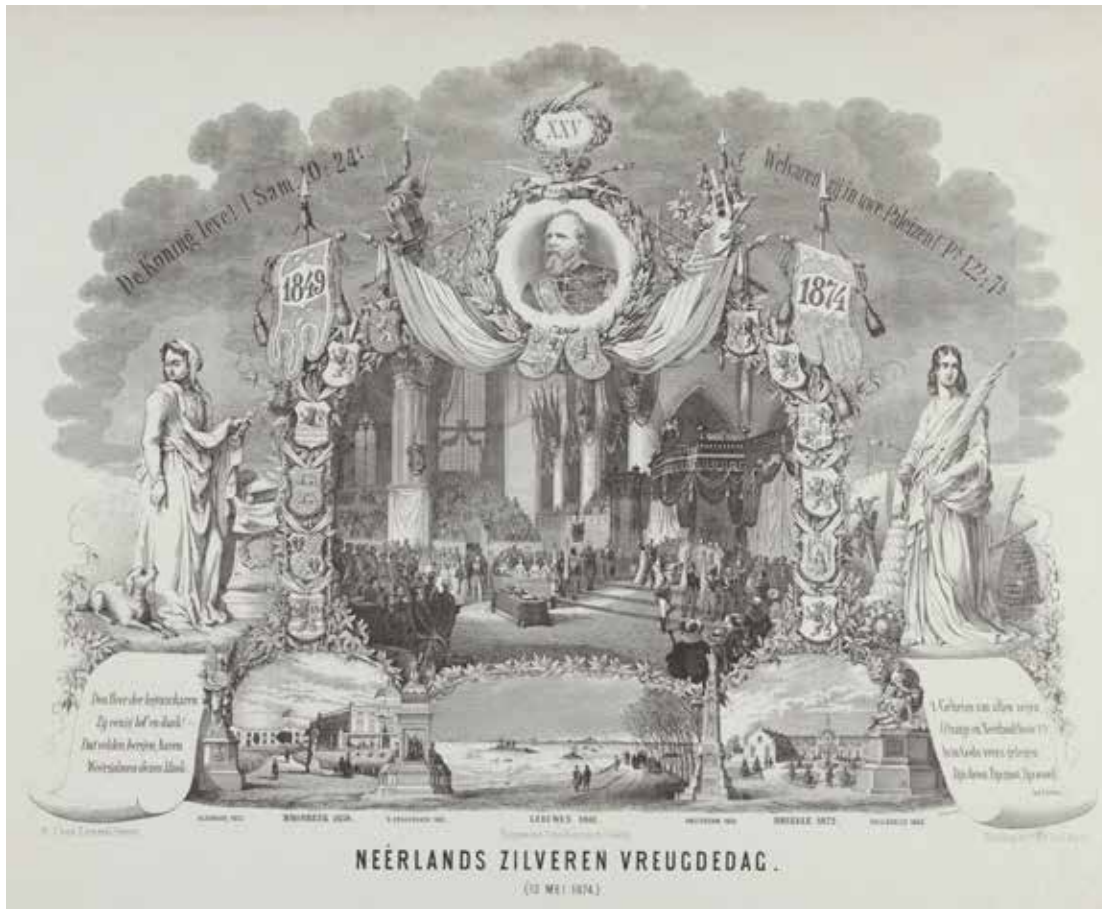

Regeringsjubileum

Willem III

11-12-13 mei 1874

Paul Graalman

gravure "Neêrlands Zilveren Vreugdedag, 12 mei 1874". met gebeurtenissen waarbij Willem III een rol speelde

Amsterdam is van het IJ tot het Vondelpark, van de Haarlemmerpoort tot de Muiderpoort in feestgewaad", jubelt het Nieuws van den Dag op 12 mei 1874 in een speciaal "feestnummer" als koning Willem III zijn 25-jarig regeringsjubileum viert. "Wij gelooven niet, dat hoofdstad ooit zoo algemeen en zoo luisterrijk versierd is geweest als thans, nu 's Konings zilveren feest gevierd wordt".

Overall in Nederland viert men het jubileum, maar nergens zo uitgebreid en uitbundig als in Amsterdam. De stad is in die 25 jaar opgekrabbeld uit haar haveloze en armoedige toestand. Samuel Sarphati is een der creatieve en productieve geesten die de stad uit het dal trekt. Het Paleis van Volksvlijt, dankzij zijn initiatief gebouwd, is net 10 jaar oud. Bedenk dat de stad nog nauwelijks buiten de Singelgracht bestaat en slechts 250.000 inwoners telt. Er is nog geen Concertgebouw of Rijksmuseum. Het stadsbeeld is echter al ingrijpend gewijzigd door het stationseiland dat het IJ van de stad afsluit; het station is nog in aanbouw. Het Noordzeekanaal is bijna klaar. Amsterdam voelt zich sterk en pakt het jubileum groots aan. De koning zal de stad voor meerdere dagen bezoeken. Reden om het groots aan te pakken. Bijzonder, want het was destijds geen traditie om zo'n mijlpaal te vieren.

Overall in de stad heeft men enorme erepoorten gebouwd en heeft men pleinen en straten rijkelijk versierd. De vorst en zijn familie bezoeken de hoofdstad per trein en verblijven meerdere dagen in het Paleis. Er is voor hem en zijn gevolg een zeer uitgebreid, meerdaags feestprogramma met rijtoeren, een historische en allegorische optocht, serenades, aubades, aanbiedingen cadeaux, een kerkdienst, plechtigheden, een diner, een galavoorstelling, enz. Zijn neef tsaar Alexander II reist uit Rusland per trein naar de stad en wordt opgehaald van het station Rijnspoorweg.

Regulierbreestraat, de overdadige vlaggen van manufacturenzaak Bartels

Een ruim bemande, zeer ijverige feestcommissie organiseert de festiviteiten, de optochten, de versieringen en de bouw van allerlei erepoorten en andere constructies. Overal in Amsterdam verrijzen allerhande bouwsels, maar vooral langs de routes van de rijtoeren en optochten. Ook individuele burgers, winkeliers, speciale comités, verenigingen dragen bij, zowel met geld als met arbeid.

De meeste bouwsels zijn erepoorten, maar ook gedenknaalden en zelfs een heus kasteel. Veel straten en pleinen zijn getooid met erebogen, sparrengroen, bloemguirlandes, letters W, naamcijfers, kronen, schilden, wapenborden, lauwerkransen, portretten, vlaggen van Nederland, Amsterdam en Württemberg (geboortestreek van zijn echtgenote, koningin Sophie), banieren, draperieën, wimpels, vaandels, allegorische voorstellingen, "tropeeën". Deels verlicht door Bengaals vuur, "ballons à giorno", vetglazen, lampions, talklichten, gasverlichting en zelfs elektrische verlichting. Panden, in het bijzonder winkels, worden uitbundig gedecoreerd en soms voorzien van loflichten.

De hoofdstad trekt ook veel bezoekers van elders. De logementen en hotels zitten tjokvol. Voor een kamer in de Leidsestraat durft men 50 gulden te vragen.

Het Nieuws van den Dag en Algemeen Handelsblad

schrijven uitgebreid over alle versieringen en bouwsels. Daarnaast is een Feestgids uitgegeven en naderhand zullen enkele Gedenkboeken verschijnen.

Straat voor straat worden door de kranten, de feestgids en de gedenkboeken beschreven, inclusief de betrokken mensen en comités, enz. Opvallend dat juist de 'armere' delen van de stad uitbundig versierd zijn. De Oranjegezinde Eilanden (Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg) worden zelfs expliciet geroemd. Over de 'rijke' grachten is het Algemeen Handelsblad van 12 mei bedekt kritisch: *"De straten winnen overigens het verre van de grachten, ofschoon op menige gracht van Amsterdam, indien de bewoners eensgezind waren geweest, met de middelen, die hun ter beschikking stonden, grootsche decoratiën hadden kunnen verrijzen."*

Dankzij enkele fotografen, zoals Pieter Oosterhuis en Albert Greiner, en stadstekenaar Johan Rieke weten we hoe die bouwsels eruitzagen. De meeste foto's bij dit artikel zijn van Pieter Oosterhuis. Zijn *"photo-electrische beelden"* worden ook gebruikt voor de versiering van een boot van de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij. Het Oosterdok en Buitenkant (Prins Hendrikkade) werden verlicht met elektrische verlichting – foto's en elektriciteit, dat was destijds zeer modern.

Dam, een erepoort van 33 meter hoog, gezien naar het Commandantshuis

Erepoorten

Op verschillende pleinen heeft men erepoorten gebouwd; grootse constructies van voornamelijk hout. Een van de belangrijkste staat op de Dam: *“Allereerst valt de aandacht op een reusachtig hoge eerepoort, zeker de hoogste welke men hier ooit te zien kreeg”*. Deze ereboog is 33 meter hoog en 30 meter breed. Het is ontworpen door architect J. L. Springer die ook veel andere bouwsels ontwerpt.

De beschrijving is als volgt: *“Een fraai geschilderde houten ommanteling bedekt het timmerwerk, en groen loof slingert zich om de wapenborden van Amsterdam, de schilden met de attributen van Koningschap en Volkswelvaart. Wapentropen en allegorische figuren sieren verder het gedeelte dat boven de boog rust, dat aan beide zijden gekroond wordt met de keizerlijke adelaars [...] Tusschen beide jaartallen staan twee allegorische voorstellingen: links de slag bij Heiligerlee, rechts de Watersnood.”* In 1855 en 1861 waren er watersnoodrampen te betreuren. Koning Willem III bezocht in 1861 de getroffen Bommelerwaard. De adelaars zijn een exacte kopie van die op het paleis op de Dam. Op top staat de stamvader der Nassau's, al is niet duidelijk wie hiermee bedoeld wordt. Op de Jonas Daniël Meijerplein staat een indrukwekkend kasteel, tevens erepoort. Het is gemodelleerd naar een middeleeuws kasteel, inclusief gekanteelde muren.

Jonas Daniël Meijerplein, het kasteel op de tekening van Rieke - Rechtsboven: Wilhelmsturm, Dillenburg (foto: Wikipedia)

Het zou kasteel Dillenburg zijn; het lijkt inderdaad veel op de Wilhelmsturm. Het bouwsel is verder nauwelijks voorzien van andere versieringen en er zijn geen teksten. Achter de rechter kasteeltoren ziet men de torens van de Mozes en Aäronkerk. Links een deel van het Oudezijds Huiszittenhuis. Dit plein was nog niet zo lang geleden een stukje Muidergracht en heette eerst (De-) Houtmarkt.

Johan Rieke tekende het kasteel. Hij beeldde het wel iets anders af dan het in werkelijkheid was en plaatste ook een hek voor het bouwsel.

Botermarkt (Rembrandtplein), de erepoort in volle glorie, met op de achtergrond de Reguliersbreestraat en de Munttoren.

Op de Botermarkt (Rembrandtplein) staat een iets kleinere erepoort – 26 meter hoog – maar wellicht indrukwekkender. Bovenop prijkt Willem de Zwijger; een kopie van het ruiterstandbeeld op het Noordeinde in Den Haag. Aan weerszijden “prijkt een obelisk, elf meter hoog, de Faam dragende die de heugelijke gebeurtenis van den dag uitbazuint”. Op de boog zijn de wapens der provinciën geschilderd. De tekst op deze kant van de zuilen luidt:

Zonder voorbehoud
heeft hij den eed op
's lands grondwet afgelegd.
Met onkreukbare trouw
heeft hij dien eed sinds
vijfentwintig jaren gehandhaafd.

Op de achterkant staat geschreven:

Een dynastie
voor het Nederlandsche volk
opgegroeid
en
groot geworden.
Een Koning
door zijn Nederlandschen zin
levende
in
Zijns volks harte

Koningsplein, de 'lentetempel', met op de achtergrond de ingang van de Leidsestraat.

Tempels, gedenknaalden en andere vormen van eerbetoon

Op het Koningsplein heeft men een 'tempel' gebouwd: *"Midden op het verhoogde gedeelte, heeft de Lente haren tempel opgeslagen. Op het achthoek verheft zich, in slanken stijl, het sierlijk gebouwtje, dat een kolossale, schoen gevormde bloemenvaas omvat, met gouden medaillons, waarop de portretten van HH. MM. zyn aangebracht en vergulde ramskoppen. Waren de kring om de vaas wat wijder en de stijlen wat hooger geweest, dan zou deze tempel nog prachtiger effect gemaakt hebben, dan hij nu reeds doet. Al wat het jaargetijde lieflijke oplevert is hier op keurige wijze aangebracht en slingert zich om de geheele versiering heen. Een gouden koningskroon met zilveren paarlen verheft zich daarboven, en dat alles vormt een smaakvol geheel"*.

Het plein is nog tramloos. De eerste paardentramlijn zal pas in 1875 in Amsterdam verschijnen. Over een paar jaar zal ook over het Koningsplein naar het Leidseplein een paardentram rijden.

Particulieren laten zich ook niet onbetuigd. In de Amstelstraat heeft Roetemeijer zijn bierlokaal *"geheel bedekt met een portiek van 26 meter breedte [...] Aan weerszijden van den middendoorgang ziet men transparanten met de levensgrootte portretten van HH. MM., boven wier hoofden een allegorische figuur lauwerkransen houdt. Boven het midden van deze fraaie decoratie verheft zich de werldebol, die met een gasster verlicht zal worden, waarbij een paar duizend lampions en een honderdtal gasvlammen een betooverend effect te weeg brengen"*.

Jammer dat hier geen foto van bekend is!

In de nog o zo stille Westerstraat zijn zelfs twee bouwsels ver-
rezen. Het eerste is een indrukwekkende gedenknaald, met “*de*
Amstel- en IJgoden aan zijn voet”, naar een ontwerp van architect
Jan Springer. Het tweede is een allegorische voorstelling van de
Nederlandse maagd. Zij draagt in de linkerhand de grondwet en in
de rechterhand een zilveren lauwerenkrans voor de koning wiens
buste links van de maagd staat. Het aardige is dat alle kunstwerken
niet alleen uitgebreid beschreven worden, maar ook vermeld wordt
wie er aan gewerkt hebben. Bij dit werk is het voetstuk gemaakt
door timmerman J. A. Smit en stukadoor G. W. Diechman en het
beeld is vervaardigd in de terracottafabriek van E. C. Martin te

Zeist. Zo kregen zij nog eer van
hun werk en door deze gratis
reclame wellicht meer werk.

Lofdichten

Straten zijn versierd, maar
deels zijn panden nog eens af-
zonderlijk versierd. Niet alleen
met vlaggen en dergelijke – zo-
als te zien is op de prent van
manufacturezaak Bartels –
maar ook de etalages worden
feestelijk ingericht. Menige
middenstander grijpt de ge-
legenheid aan om zijn winkel te

Westerstraat, de gedenknaald t.h.v. de Tweede Anjeliërsdwarstraat - Rechts, allegorische beeld t.h.v. de Violettenstraat.

Voor een koekbakkerswinkel in de Weesperstraat
(Wed. Lelie):

Hier is 't van ouds beloofde oord,
Oranje leve gelukkig voort;
Dat geen rampspoed dat leven stoort.
Ik verkoop lekkere boles als weleer;
Bij vreugde lekkers, wat wilt gij meer?
Ik zorg voor uw gezond verstand.
Leve de Koning en het Vaderland!

De onderstaande dichtregelen zijn geplaatst voor den
gevel van het perceel in de Oude Teertuinen, M.138:

's Lands Vader leev'! 's Lands Moeder leev'!
Zoo juichen stem en snaren.
Dat God Hun vreugd' en voorspoed geev',
Nog menig tiental jaaren!
"Hij zegen 't zilv'ren Kroningsfeest!"
Dat bidden wij, vol dankb'ren geest.

Boven: een voorbeeld van dichtregelen zoals die in de krant gepubliceerd werden.

Onder: een lofdicht dat te lezen was in de straat Rusland, die speciaal versierd werd vanwege de komst van de tsaar

Worde het leven van den Vorst Steeds met heil bekrond,
Immer, wat hij goeds beraamt, Ook met dank beloond.
Lang nog leve Willem drie, Prins van edel bloed.
Leve ook onze Koningin, Hartlijk van gemoed.
En zoo prijke beider naam In d'Oranjekrans te zalm,
Met steeds hooger gloed. Als voor Noerland goed!

verfraaien met een lofdicht, waarin hij naast de jubilerende vorst ook zichzelf aanprijst. Deze teksten verschijnen integraal in de krant, met naam van de middenstander. Gratis reclame en een staaltje moderne klantenbinding.

Feestprogramma

Het is in feite een hele week feest, te beginnen vanaf 11 mei. Zowel Nieuws van den Dag als Algemeen Handelsblad schrijven zeer uitgebreid over de versieringen, echter slechts weinig over het programma. Hiertoe is een boekwerkje gepubliceerd, getiteld *"Officieele feestgids bij het XXV-jarig jubilé der inhuldiging van Z.M. Koning Willem III te Amsterdam"*.

Op 11 mei komt de vorst en zijn gevolg aan op station van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, vlakbij de versierde Willemspoort (Haarlemmerpoort). Hij wordt verwelkomd door o.a. burgemeester Den Tex. Van daar rijdt hij te paard (!) vergezeld van een grote militaire stoet naar het Paleis op de Dam. In de stoet rijden o.a. huzaren, adjudanten en officieren des konings. De route volgt een omweg en vindt men in de feestgids: Haarlemmerdijk – Brouwerstraat – Keizersgracht – Leidsestraat – Herengracht – Reguliersplein – Reguliersbreestraat –

Kalverstraat – Dam.

De krant schrijft enthousiast:

"Op den weg was een onophoudelijk gejuich; hier en daar werden der Koningin bloemruikers in het rijtuig geworpen. Jammer dat niet een zonnestraaltje het heerlijk tafereel bescheen. Intusschen, niemand liet zich door regendroppelen afschrikken."

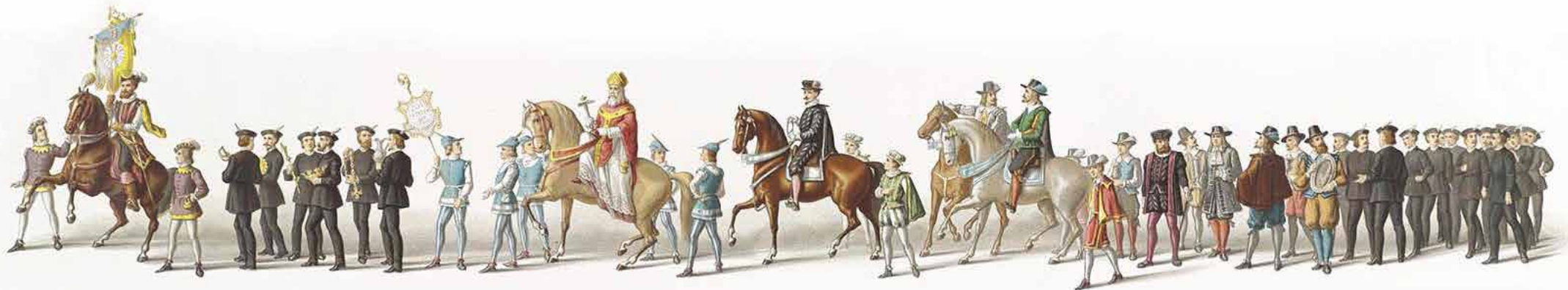
Het is namelijk heel slecht weer, regen en harde wind. Het volk is desondanks in grote getale aanwezig. Op 12 mei, de dag dat hij ingehuldigd werd in 1849, zijn er plechtigheden in de Nieuwe Kerk met veel genodigden, waaronder zelfs "publiek" – wie dat zijn wordt niet vermeld – behalve dat zij uitgenodigd zijn door B&W. Er zijn cantates, met een koor van 500 personen, en toespraken door o.a. de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer. De koning krijgt een nationaal geschenk aangeboden, te weten een cheque van 183.000 gulden. In zijn dankwoord geeft hij de bestemming aan: een fonds ten behoeve van Invaliden van Land- en Zeemacht in Nederland en Indië. Daarna wordt de "Z.M. Keizer aller Russen", Alexander II, met zijn uitgebreid gevolg opgehaald van het station Rijnspoorweg. Alexander is de neef van de koning. Uiteraard reist hij met een uitgebreid gezelschap van hoogwaardigheidsbekleders. Andere buitenlandse gasten lijken er niet te zijn, op

Haarlemmerplein, de Willemspoort met daarachter het gelijknamige station

familie van de Württembergse koningin Sophie na. Intussen vertrekt een enorme historische en allegorische optocht vanaf de Plantage naar de Dam. De historische optocht bestaat uit zeven groepen, die elk een historisch, koninklijk tijdvak representeert, beginnend met Willem I, 1572 en eindigend met Willem V, 1766. Elk groep bestaat uit mensen die de vorst en belangrijke figuren – wetenschappers, kunstenaars, juristen – uit dat tijdvak uitbeelden. Maandenlang is men bezig geweest om kostuums te maken voor deze mensen. De lijst van uitgebeelde figuren is opmerkelijk. Naast de nu nog steeds bekende, zijn er ook die in vergetelheid zijn geraakt, zoals b.v. Dirk en Wouter Crabeth, kunstenaars, of Elbertus Leoninus, jurist. De optocht sluit af met drie allegorische wagens, te weten: Koningswagen, Oorlogsroem en Nijverheid, handel, verkeer, kunst en wetenschappen. De wagens worden begeleid door een uitgebreide selectie van militairen, muziekkorpsen en door leden van werkliedenverenigingen, zoals diamantwerkers, winkeliers, kantoorbedienden en vele andere beroepen, met fraaie namen zoals “De Vereeniging van Beoefenaars van het Tabaks- en Sigarenvak Eendracht”, “Spiegel- en Lijstenmakers Vereeniging Trouw en Eensgezindheid”. Velen zijn “in de kleeding van hun beroep”. De hele optocht bestaat uit ongeveer 2000 mensen; het moet een indrukwekkend gezicht zijn geweest. De route gaat via J.D. Meijerplein – Blauwbrug – Muntplein – Kalverstraat. Na een defilé langs het Paleis vervolgt de optocht

OP DEN AMSTEL, ten 10 Ure.

- a. Bombardement van bouquetten.
- b. Grootte sierlijke triomfboog, prijkende met het Koninklijk Nsancijfer en een altaar met offervuur versierd met talrijke zonnen en brillante fontein en eindigende met zware kanonnades.
- c. Prachtige draaijende piramide, gedekt door een brillante kroon en gegarneerd met silveren fontein en.
- d. Zonnekrans gewijd aan het Kroningjubilé van Z. M. den Koning, gedecoreerd door batterijen, die onophoudelijk ontploffen en lichtkogels werpen.
- e. Variation de Trigonometrie van sterren, zonnen en fontein en, eindigende met kanonnades.
- f. Schoone Rozet, veranderende van vorm en kleur uitpattende in kanonnades.
- g. Grootte wedstrijd der waterrotten.
- h. Aardglobe met gekleurde lichten, omzet met brillanten.

Boven:
opsomming in de krant van het vuurwerk

Rechts:
aankomst en ontvangst van de tsaar
op station Rijnspoorweg. Het moet een
zeer lange treinreis geweest zijn van Sint
Petersburg!

de route via Nieuwendijk – Herenmarkt – Herengracht – Utrechtsestraat – Keizersgracht – Leidsestraat – Weteringsschans. Op IJ en Amstel zal om tien uur 's avonds een groots vuurwerk worden afgestoken. De opsomming is op zich al een feest: *“Bombardement van bouquetten”* en *“Zonnekrans [...] gedecoreerd door batterijen die onophoudelijk ontploffen en lichtkogels werpen”*. Helaas gaat het vuurwerk niet door vanwege de slechte weersomstandigheden!

Op 13 mei zijn er nog allerlei festiviteiten, zoals een aubade van 410 weeskinderen, een harddraverij Plantage, meerdere “volksvermaken”, het aanbieden geschenken, een galavoorstelling in de Stadsschouwburg, een diner in het Paleis van Volksvlijt, een schietwedstrijd. Tot slot is het daarna nog een hele week feest – het kon niet op!

Paul Graalman - 2020

Verantwoording

Alle foto's en prenten zijn afkomstig uit de Beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam, tenzij anders vermeld.

Op de omslag staat een schilderij van Nicolaas Pieneman uit 1851 / Amsterdam Museum.

Onder de pagina's 2 t/m 10 staan prenten die de historische optocht van 12 mei 1874 weer-geven. De prenten zijn onderdeel van een map, uitgegeven werd door Treslong & Comp. en in het bezit van het Rijksmuseum. De optocht bestaat uit zeven groepen, gevolgd door drie al-legorische praalwagens. Elke groep vertegenwoordigt een koninklijk tijdperk, vergezeld door belangrijke figuren uit dat tijdvak.

P.2, eerste groep: Willem I (1572-'84)

P.3, tweede groep: Maurits (1584-1625)

P.4, derde groep: Frederik Hendrik (1625-'47)

P.5, vierde groep: Willem II (1648-'50)

P.6, vijfde groep: Willem III (1672-1702)

P.7, zesde groep: Willem IV (1747-'51)

P.8, zevende groep: Willem V (1766-'95)

P.9, praalwagens

P10, groep van de goudsmeden

Hieronder: omslag van de map.

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

